

P.P. 1-6

5875
EATLAKULA

ETIMHAKA TA MAGANDZELO

A13/9/3

K24/3

a/b
1/6

2a

Ku sungula ndzi lava ku avanyisa, ku ni magandzelo ya masinya, kasi ku ni magandzelo ya le ndlwini. Gandzelo i nsinya, kumbe kanyi kumbe nkuhlu, kumbe murhi wunwana lowu a nga ta va a hlawulile wona eku gandzela swikwembu swa yena kona. I nsinya wa murhi lo'wu hlawuriweke lo'wu xikarhi ka muti. Va cela la hansi e nsinyeni, kutani va yimbela e ximbitana xi languta henhla enomu wa xona. Loko ku vabya emunhu, nwinyi wa muti a ye ku hlahluveni kutani muhlahluvi a ku: "Famba u ya khom'ehuku u ya u sweka byalwa. Loko u swekile u ta teka huku ni byalwa lebyi u ya na byo e gandzelweni ra nsinya" (laho a nga yimbela ximbitana kona). A tek'edzheko a k'ebyalwa a xeka enkolo wa huku a nantswa engati ya yona, a va a anwacha tatana u nga fa, hi byo byalwa lebyi ni ntswele ya huku leyi, leswi u swi lavaka. Hanyis'emunhu lweyi hi huku leyi ni bjalwa lebyi": A hlaya e ka maxaka hikwavo ya yena la'va nga fa khale, a ku: "Hanyisani munhu lwe hi bjalwa lebyi ni ntswele ya huku leyi. Mi hi hanyisa hikwerhula mutini, ni vana va nwee la'va nge vukatini, ni vatukulu va nwina a va hanye hi yo huku leyi ni byalwa lebyi". Kutani a ka ebyalwa kutani a chela e ximbitaneni lexi a nga xi celela khale lahaya e gandzelweni: va tsem'etincondzo va vuya va tsem'enwala lowu nge ndzhaku ka ricondzo va tsema ni swihluwa va tsema nomu lo'wa le hansi, wa swul'engoti kutani, va swi hulel'eswilo hikwaswo leswi va nwi hakarhisa swona. Va tek'emarhumbu la'ya ntima lava, ni xigwirigwiri va handzula hingwana va susa le'swi nga laha ndzeni ka hingwana va chululela ethyaka hikwaro le'ri nga kwala xingwirigwiri. Va teka tincondzo ni nhloko va vek'eximbitaneni. Va ox'ehuku liya kutani, va phatlula nenge va nyika muvabyi a rhang a dya va nga si dya hikwavo. Va nwi kela ni byalwa lebyi a rhang a nwa na va nga si nwa hikwavo. Leswo swi hlaiwa leswaku ku lumela magandzelo ya muvabyi lwe. Va ha nga nwa byalwa lebyi va dya huku leyi kwala gandzelweni, kutani va hangalaka loko va hetile. Hi wo magandzelo ye nsinyeni lawa.

Kumbe nwatinhlole a ta va byela leswaku: "Fambani mi ya phahla e xivandleni xa muti, kumbe a ta ku": mi languta kumbe e dzongeni, a nwi vabyisaka. U ya tek'eswifake ni mixo u kandzinyana u chela e xikambeni u yi chelanyana emati. U ya tshamisa u langusa moya lowu ndi ku kombiseke wona, u nantsa e mati lawaya ya sifake u ku "tshuu", u ku: "Hi byo byalavusila lebyi, u hanyis'emunhu lwe a vabyaka" (a nwi hlanya hi vito ra yena, lwe a nga fa lweyi). A vuya a nwi byela e vito ra munhu lwe a vabyaka lwe a ku "Nwi hanyisa hi byo byalavusila lebyi". Se a halata ehansi a siya byitsongo laha e xikambeni a tikirheta kwalaho xivandleni kutani etihuku ti ta ta nwa ti dya swifake leswi, kutani swi hela, a suka a famba yena.

Ti koo kambe tinwanyana timhamba. Ku vaby'emunhu kola kaya. Vo suka vo ya ru e ku hlahluveni, vo kuma tatana wa vona lwa nga fa khale, se va ku hi yee a vabyisaka munhu lweyi. E nanga yi ku, "fambani mi ya lav'ehuku, mi swek'ebyalwa mi dlay'ehuku, mi tsema enwala wunwe wa huku, mi va mi tsema e swihluwa swa huku, ma tsema ni nnomu lo'wa le hansi." Va hulela hareni (kumbe ngotini. Loko va swi hulele, va nwi hakarhisa swona vanwi tsimba hi ko ku hela ke swoleswo. Hi leswaku loko va dlele huku leyi yi ku yi pupumela va nantswa ngati va phahla va ku tshuu, va kumbuk'evito ra munhu lweyi va ku: "mu hanyise, ebyalwa hi lebyi, e huku hi leyi," a a hanye kutani a hanya e munhu lweyi. Va tek'emanyumbu ni hingwana, va handzula e ndzeni ka hingwana, va susa leswi swi nge ndzeni ka hingwana leyi va teka ni xigwirigwiri se va xi veka gandzelweni vo oxe huku leyi, va dya. Swi hela kutani.

MPHAHO YA VANDZAWU.

Loko emunhu a ni swikwembu swa Vandzawa, va sweke esandza va vuya va dlayehuku, yi swekiwa na yona, va sweka ni byalwa va swi teka va swi mukisa e gandzelweni, e ndlwini

ya swikwembu swa VaNdzawu, hikuva va swi akele yindlu. Kutani mphahlo leyi yi vuya ndlwini ya swo, va hanga gandzela ke va b'etingoma, va d³enyama va nw'ebjalwa va cina byi ko byi xa, kutani va muka se byi xile. Swi hela kolaho.

Yinwanyana kambe mipahlo. Loko a hlahluville e^pawinyi wa muti, se swi lava rigidawu swikwembu swa kona, ni palu, se a ya tsimba e nsinyeni lowu a gandzelaka ku wona, masiku hika hikwawo a swi tshika kola nkanyeni (loko a gandzela nkanyeni) laha a tsimbeke kona, a suka swi herile.

Loko hosi yi ye ku phahleni e gandzelweni. (Tiko ri hambana ri avana ku ni magandzelo ya hosi, ku ni ya tiko, kasi ya hosi ya le mitinweni, ma fanele ku va e mitinwini, i loko tatana wa yena a lav'exa ku lava a ta teka xila lexi ni muti wa yena, a ya phahla le mitinwini ya yee.

Kasi e ya tiko e ya kaya la e ku ya hlenga mihlengo, e byalwa bya koo lebyi, byi ta swekiwa laha kaya la. Loko byi vupfile a ta ya hlahluva etimhamba kutani. Kutani va ta nwi byela leswaku, "famba u ya languta vuxeni, kumbe dzongeni, kumbe vusikwini," hi laha tinhlolo ti nga ta vula ha kona hi nanga leyi a hlahluvaka ka yona. Hi swoo.

Loko mpfula yi nga ni, ku va ni ndlala, etiko hikwaro ra hosi ri ta ya ka hosi ri ku, u fanekele ku hlahluvela empfula. Yi ta teka kumbe vavanuna vanharhu va tiko, yi y'eku hlahl^uveni. E nanga yi fika yi ku, "Fambani mi ya lava homu le'ya ntima mi phahla hi wanhwanyana, mi tshike² wanhwana loyi ni homu ley² mi nga yi tlhaveni. Mi ta hl^eangeleta ni vavasati hikwavo ni vavanuna, /kuva hi vona va sivelaka mpfula yi nga ni.

Kutani mi ta va veka munwini va tswaha hi mumu, va ta ko va ta hlaya va ku^{na} mpfula yi ta na". Se va suka kutani valavo, va cin'embelele va fendzeleka ni tiko hikwaro ve karhi va yimbelela risim^{le} le'ra ku: "vuya mpfula, vuya mpfula!" Kutani loko ri per^{le} va muk'emakaya ya vona, swi hela. Hi yinwana ya ndlala X^{le} leyo.

E mikanyi loko yi velekile yi wa, va vona leswaku makanyi ma vupfile, e munhu a nga fangi a rhola a ya boxa a nwa ana a nga si lumis'ehosi. Vavanuna va ya byela hosi leswaku makanyi kutani, ma vupfile. Ehosi yi ta suka yi ye ku hlahluveni ku tiva e xikwembu lexi a taka rhanga ha xona e ku xi phahla a va a xi ha evukanyi. Loko a fambile a ya fika tinhlweni, kutani wa tinhlolo a ta nwi byela e ku lava homu le'yantima le'yi nga hava e vala ya havi. "Kutani u ta byela vanhu va tiko ra wena hikwavo va rhola e makanyi va ya ma hlengeleta e gandzelweni re kaya, e hosini kutani va ma tshika ma vupfa. Loko ma vupfe swinwe va tlhela va rhamb'etiko, hikwavo va ta boxa makanyi lawa. Evukanyi kutani byi ta tehama nasiku manharhu, byi vila. Hi ravurharhu hosi yi ta rhuma nandza wa yona a rhamba tiko hikwavo leswaku ni mixo va ta hlangeletana e timhambeni ta hosi e mintinwini ya vuhosi. Loko va hlangeletanile, hosi yi ta tek'entukulu, yi nwi tshinets^a laha gandzelweni ana tiko ri hlangeletene hikwavo kwala gandzelweni. Hi leswaku hi yena loyi ntukulu loyi a nga biwa hi tinhlolo leswaku hi yena a nga ta lumela timhamba leti. (Ntukulu loyi a lumelaka etimhamba hi lweyi a velekiwaka hi nwana wa laha kaya wa wansati a nga tekiwa hi vanwana vanuna. Hi yena ntukulu lwe'nkulu hikuva vanakwavo^{va} wa lo'wansati lwe etihomu leti va nga teka hi too ti huma e ka lwe wansati va nga nwi lovola).

Va ri^{sa} etihomu ti ta kusuhi hi gandzelo, kutani hosi yi tsuvula evoya bya homu bya le ncileni, kutani a teka voya lebyi a na³ tsuvula ncileni wa homu a vuya a ya ka vukanyi hi adzheko a nantswa voya bya homu hi nomu a voya a nwancha vukanyi hi marhama ana mutlhavi wa homu ana a tamele tlhari. Loko hosi ya ku "tshuu" a tlhav'ehomu leyiy^ua, lwe wa ku tamela tlhari. Yi ko homu yi we hansi evavasati va be mikulungwani le'ya ku tala kutani hosi yi byela dikwembu^x

le^zgi nga ^zsona a nga byeriwa hi nwatinhlolo a ku: "Wee
mani (a nwi hlaya hi vito ra yena, hi yee a nga kombisiwa yena
hi nwatinhlolo) vukanyi hi lebyi ni havi ya homu hi leyi,
byela e varikwena^w va mani na va mani na vamani (a hlaya hi
mavito ya vona) mi byela ni vatukulu va nwee hikwavo mi ta ta
hlengeletana mi nwa evukanyi lebyi mi dy'enyama leyi^a y^a homu
hi mi nyikaka yona hi mi lumisaka swona, ~~we~~ leswaku vanhu, loko
va nwe vukanyi va nga tshuki va thlavana hi matlhari ni ku tsemama
hi swihloka ni ku hlongole vavasati ni ku hangalasa tiko leri
ra nwina; hi nge tiko a ri etlele evanhu va nwa ha hombe
evukanyi ku nga ngeni ntungu e xikarhi ka loko vanhu va nwa
evukanyi. Evukanyi a byi hele ha hombe ku nga ri na khombo".

Se a teke ndzheko wa vukanyi lowo a tameleke a phahla ha
wona^a chela e mintinwini ya tatana wa yena wa vuhosi. Va
xindl'ehomu leya va oxa yinwana nyama va sweka va xindla
nyamanyama yitsongo vo oxel'entukulu va vuya va ka evukanyi va
nyik'entukulu a nwa a vuya a dya nyama leya. Va teke^{nsw} ganyi
hikwavo va ya^c chela kona e gandzelweni laha va nga rhanga va
chela vukanyi e ku sunguleni.

Kutani va vala e swirho hikwaswo swa homu, va sweka va
xindla exihlakahla ni mbilu ni xivindzi ni yinso va xindla
ni rivengo, va tsema xitluluvutwana ni xa ririmi ni xa nhompfu
ni xa ndleve, va hlanganisa hikwaswo x leswi va swi veke e
matlukeni, va swi yisa e gandzelweni. Va veka kusuhi ni
ximbitana lexi va cheleke vukanyi. Kutani va teka erhumbu leri-
kulu, va ya halat'enswanyi kusuhi ni ximbitana, kutani loko
swi herile leswo, va swi nyikile swikwembu kutani. Va xek'e-
xinyamana va oxa, va nyika loyi a lumelaka timhamba. Loko a
dyile, a nwile lweyi wa ku lumela timhamba, a suka a ya tshama
ni hosi. Va hanga nwa evukanyi lebyiya, va dy'enyama leyiya
va heta, kutani va suka va hangalaka, va muk'ekaya. Unwana
ni unwananyana emunhu wa hosi yoleyi hi koo a nga taka sungula
ku phahla a kaya ka yena. Va endla nengo kutani, wa hosi.
Unwana ni unwana a hlayisa^{bu}/ku

Unwana ni unwana a hlayisa huku kumbe mbuti ya ku xawurisa ehosi loko se yi nwile vukanyi lebyi, bya munhu lweyi wa nnandza wa yona. Emuti wunwana ni wunwana swi va tano. Se va hanga tinwela va nga ha chavi nehumu ka hosi. Lweyi a nga ta tshuka a nga endlanga timhaka leti, u ta hlawurisiwa hi hosi, hikuva u tlurile nnawu wa hosi. Hi swoleswo.

End. S. 893.